

DENİZLİ'DE BİLİNMEYEN BİR YAPI: TAVAS HIRKA KÖYÜ CAMİSİ

Ramazan UYKUR*

ÖZ

Bu çalışmada Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı Hırka Köyünde bulunan ve aynı adla anılan cami ele alınmıştır. Bugüne kadar hakkında hiçbir yerde herhangi bir çalışma yayınlanmamış olan bu yapı, Yapının banisi, planı, yapının geçirdiği onarımlar ve bugünkü durumu, bezeme ve tarihlendirme başlıkları altında ayrıntılı olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda; kitabe, taçkapı, minber ve mihrap süslemelerinden yola çıkılarak yapının bir 19. yüzyıl eseri olduğu anlaşılmaktadır. Cami 19. yüzyıl geç dönem yapıları arasında ele alındığında özellikle kesme taştan yapılmış taçkapı bezemeleriyle öne çıkmaktadır. Taçkapının bu denli vurgulanmasına karşın, harimin oldukça sade olması açısından, bu yönüyle yapı farklı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denizli, Tavas, Hırka Köyü Camisi

ABSTRACT

An Unknown Construction in Denizli: Hırka Köyü Mosque in Tavas

This study examines the Hırka Village Mosque which is in Hırka Village in Tavas of the Denizli province in Turkey. It is a local mosque about which there has been no earlier study therefore, this is the first study that investigates the mosque with all details under the following titles: the builder of the mosque, its plan, renovation processes its condition today, engravings and dating of the building. As a result of our study, taking the inscriptions, taçkapı, minbar, and the mihrab decorations into consideration, we come to a conclusion that the building is a 19th century construction. When the mosque is examined within the late 19th century structures, its taçkapı becomes quite remarkable especially with its engraved stones. While the taçkapı of the mosque is architecturally noteworthy, contrary to expectations, the harim is substantially simple; consequently, this makes the Hırka Village Mosque a unique structure.

Key Words: Denizli, Tavas, Hırka Köyü Mosque

* Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi, Denizli, reuykur@pau.edu.tr

Giriş

Denizli ilinin bilinen en eski adı, Selökid soyundan 2. Antiokos'un (MÖ 261-246) karısı Laodikeia adına kurduğu Laodikeia kentidir. Bu kent bugünkü Denizli'nin 6 km kuzeyinde, Eskihisar Köyü yakınlarında idi. Kent, 7. yüzyılda başlayan Müslüman akınlarına değin Laodikeia olarak anıldı. Türklerin Anadolu'ya gelişinden, sonra ise, Laodikeia'nın Ladik, Tonguzlu, Tonuzlu, Donguzluğ, Tenguzluğ, Tonuzlu olarak çeşitli biçimlerde kullanıldığını görmekteyiz. Laodikeia'nın yanı sıra Hierapolis, Tripolis, Tabea, Colossia, Apollonia bölgede kurulan diğer önemli kentlerdir.¹

Türklerin Denizli ile ilk ilişkileri, 11. yüzyılda başlar. Bu yüzyılın başlarında Selçuklular şehri ele geçirmiştir. Ancak, çeşitli nedenlerle birkaç kez tekrar Bizanslıların eline geçen şehir, 13. yüzyıldan sonra tamamen Türk devletlerinin egemenliğinde kalmıştır. Selçuklular şehri ele geçirdikten sonra kenti bugünkü yerleşim yerine taşımışlardır. Aynı zamanda bölgenin 13. yüzyıl başlarından itibaren doğudan gelen Türkmen toplulukları için bir yerleşim alanı ve faaliyet sahası olduğu görülmektedir.² Moğol istilasından sonra (1243) Selçuklu Devleti'nin otoritesinin zayıflaması ile İnançoğulları (1261), Sahipataoğulları (1277), Germiyanoğulları (1368) gibi beyliklerin bölgede etkinliğinin arttığı görülmektedir.³

14. yüzyılda, merkezi Kütahya olan Germiyan Beyliği İç Batı Anadolu'da geniş bir alanı egemenliği altında tutmaktaydı.. Denizli'de ise Germiyan Beyliği'ne bağlı olarak Germiyanlı Ali Beyin oğlu İnanç Bey başta bulunuyordu. Bir süre bu beyliğin hakimiyetinde kalan şehrin, I. Beyazıt tarafından (1390) Osmanlı yönetimine girdiğini görmekteyiz. Ancak Ankara Savaşı (1402) Denizli'nin tekrar Germiyanoğullarının eline geçmesine neden olmuştur.⁴ 1429 yılında ise kalıcı olarak yeniden Osmanlı egemenliğine girmiştir. İdari olarak 17. yüzyıla değin Anadolu'da bir liva

¹ Uğur Tanyeli, "11-15. Yüzyıllar Denizli Kentinin Yapısal Evrimi", *Tarih ve Toplum*, 1990, s.4; *Denizli İl Yıllığı*, 1973, s.3-8; Tuncer. Baykara. *Denizli Tarihi, II.Kısım (1070-1429)*, İstanbul 1969, s. 69-70.

² Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çeviren. Ruşen Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2003, s. 13.

³ F. Akçakoca Akça, *Küçük Denizli Tarihi (Yunanlılardan, Osmanlılara-1434M.-832H- Kadar)*, 5. Baskı, Denizli 1945, s. 34-56.

⁴ *Yurt Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş., 1982, s.2131-2147.

merkezi olan Denizli bu yüzyılda Kütahya Sancağına bağlı bir kaza olmuştur. Tanzimat döneminde yapılan düzenlemelerle Aydın vilayeti Aydın sancağına bağlı kaza durumuna getirilmiş, 1883 yılında ise aynı vilayetin sancağı olmuştur. Bu durum kentin cumhuriyet döneminde vilayet haline getirilmesine kadar devam etmiştir.⁵

Türklerin eline geçtikten sonrada önemli bir ticaret ve kültür merkezi olmaya devam eden Denizli şehri hakkında seyyahlar şu bilgileri vermektedir. 14. yüzyılda kenti ziyaret eden İbn Batuta, kentin adı, kent dokusu ve ekonomik yaşamı hakkında değerli bilgiler vermektedir. Batuta'nın bildirdiğine göre⁶ Denizli 14. yüzyılda da bugün olduğu gibi tekstiliyle önemli merkezlerden biri konumunda idi. Ayrıca şehirde 7 büyük caminin olması da kentin büyüklüğüne ve ekonomik canlılığına bir işarettir. Maalesef bu camilerden hiçbiri günümüze ulaşamamıştır. 14. yüzyılın bir başka seyyahı olan Şehabeddin el-Umari de Denizli'nin Anadolu'nun diğer kentlerine sevk ettiği dokuma ürünleri ve sahip olduğu 57 cami ve mescid, 7 sibyan mektebi, 17 zaviye ile batı Anadolu bölgesinin önemli bir kültür ve ticaret merkezi olduğunu belirtmektedir.⁷

Osmanlı döneminde ekonomik ve kültürel gelişimini devam ettiren kenti ziyaret eden Evliya Çelebi Denizli'ye Honaz yönünden gelmiş, buradan Kale, Tavas ve Muğla istikametinde gezisine devam etmiştir. Evliya Çelebi Denizli'yi *Sularıyla Meşhur Denizli Şehri Kalesinin Vasıflarıdır* başlığı altında anlatmaktadır. Seyyah şehrin kalesi, sosyal hayatı, yerleşim şekli ve yapılarından bahsetmektedir. Evliya Çelebi Kale, Tavas ve Honaz'ı da ziyaret etmiş ve buralar hakkında da önemli bilgiler sunmuştur.⁸

17. yüzyılda Denizli'yi ziyaret eden bir başka seyyah Katip Çelebi'dir. Katip Çelebi Denizli'de 7 cami, 5 hamam ve çok sayıda han olduğunu bildirmektedir.⁹

19. yüzyıl ortalarında Denizli'ye uğrayan C. Texier Denizli'de etrafı

⁵ Besim Darkot, "Denizli", *İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul, MEB, 1993, s. 530.

⁶ İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, (Çev. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1986, s. 14.

⁷ Turan Gökçe, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s. 68.

⁸ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, (Haz: M. Zilli İbn Derviş), C. 9, İstanbul Maârif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1935.

⁹ Katip Çelebi, *Cihannüma*, İstanbul 1732, s. 634.

sütunlarla çevrili büyük ahşaptan yapılmış, bol miktarda caminin içinde kale, gemi şehir ve hayali resimler olduğundan söz etmektedir.¹⁰

Bu çalışmamızda bugüne kadar hiçbir yerde yayınlanmamış olan Tavas Hırka Köyü Camisini mimari, bezeme, tarih ve bani gibi yönlerden ele alarak ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Yapının İnceleme Tarihi 27.03.2006

Yapının Yeri ve Adı

Denizli-Tavas-Kale yolu üzerinde 17. km.de yolun güneyinde bulunan Hırka Köyündedir. Vakıflar Eski Onarım Fişinde, yayınlarda ve halk arasında adı Hırka Camisi olarak geçmektedir.¹¹

Kitabe

Yapıda biri taçkapı üzeride bir diğeri de avlu duvarında olmak üzere iki kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 1-2). Taçkapı üzerinde üç adet kartuş içerisinde altı satırlık Türkçe kitabe yer almaktadır.¹²

1- بحمدالله شرف بولدى صلات ايچون بو جامع-1

2- ميسر اولدى اتمامى ارشدى عون يزدانى-2

3- تكاسل ايلمه اصلا صلاتكده قوى اولغل / جماعاتي كوزت داعم قومه تعديل اركانى-3

4- اكر بو دار دنياده صلاتكده قوى اولسك / يارين اولدار اخرتده بولورسون خور -4
غلمانى

5- سبب اولوب بوبنيادى بنا ايند احيا/ جهنمدن خلاص اوله اريشه عون ربانى / -5
صراط اوزره اولوبدر بو سفينه جمله مخلوقه

6- كه عفوايله معامله اولور ايسه لطف احسانى / بو لطفينك رجاسيدر انايئر اوله مقبول -6
/ دخى خير ايله ايديلر ياد كم اوق ورسه بودستانى

Okunuşu (satır sırasıyla)

1. bihamdillah şeref buldu salat için bu cami
2. müyesser oldu itmamı erişti avn-i yezdani
3. tekasül eyleme asla salatında kavi olgıl / cemaati gözet daim koma

¹⁰ Charles Texier, *Küçük Asya*, C. 2, (Çev. Ali Suat), Ankara, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002, s. 383-395.

¹¹ Şakir Çakmak, "Denizli İlindeki Türk Anıtları (Camiler)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, Ege Üniversitesi, 1991 s. 19-27; *Denizli Kültür Değerleri 2001*, Denizli, TC Denizli Valiliği, Kültür Müdürlüğü, Deha Matbaa, 2001, s.80-81; Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı, 20.11.02/1 Numaralı Dosyada bulunan 21.03.03 tarihli İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı ile Hırka Köy Camisi olarak tescil edilmiştir.

¹² Kitabelerin okunmasında emeği geçen Doçent Dr. Nurettin Öztürk'e teşekkür ederim.

tadil erkani.

4. eğer bu dar-ı dünyada salatında kavi olsan / yarın ol dar-ı ahrette bulursun huri gilmanı.

5. sebep olub bu bünyâdı binâ idüp iden ihyâ / cehennemden halâs ola erişe avn-i rabbâni / sırat üzre olubdur bu sefine cümle mahluka.

6. ki afv ile muamele olur ise lütf-i ihsanı / bu Lütfi'nin ricasıdır inayetler ola makbul / dahi hayr ile edilir yad kim okursa bu destanı.

Açıklama

1. Allah'a şükür bu cami namaz için şeref buldu. / Allah'ın yardımı erişti ve tamamlanması nasip oldu.

2. Asla namaza gecikme, namazdan bağını koparma/ cemaati gözet ve namazın kurallarını terk etme.

3. Eğer bu dünyada namazdan kopmazsan/ yarın ahirette huriler ve hizmetkarlar bulursun.

4. Bu binanın yapılmasına ve bakımına sebep olan kişi/ cehennemden kurtulsun, Allah'ın yardımına kavuşsun / Bu cami bütün yaratıklara Sırat Köprüsü'nü geçerken gemi olur.

5. Böylece (binayı yapan) Allah'ın lütuf ve yardımları ile muamele görür./ Lütfi'nin ricası, bu hayrı Allah'ın kabul etmesi (ve) / bu destanı okuyanların onu anmasıdır.

Yapının kuzeybatısındaki avlu duvarında yer alan dört satırlık Türkçe kitabe şu şekildedir:

1- بحمدالله داد حقدر شازلی درکه زکر جمیل-
 2- سویلر اولکم راح حقاولسن دلیل-
 3- الهی ویر کرم بانیسینه کی احبایله مش خین قللیل-
 4- هم معزز قل مجرد و هم بانینده بل جلیل-
 5- سنة 1255

Okunuşu

1. bihamdillah dad-ı hak'dır Şazlı der ki zikr-i cemil.
2. söyler ol kim rah-ı hakka olsun delil.
3. ilahi ver kerem banisine ki ihya eylemiş hin-i kalil.
4. hem muazzez kıl mücerred ve hem yanında bil celil.
5. sene 1255.

Açıklama

1. Şazli der ki Allah'a şükürler olsun,; Hakk'ın adaletiyle Allah'ın güzel adını anarak

2. Allah yoluna rehber olduğunu söyler
3. Allah'ım kısa zamanda bu camiyi yaptırana (hem) kerem et;
4. Hem de onu temiz kalple değerli ve aziz kıl.
5. sene H.1255/M.1839-1840

Vakfiye

Yapıya ait bir vakfiye mevcut değildir.

Yapım Tarihi ve Banisi

Yapının taçkapısı üzerinde bulunan kitabesinde bani ve yapım tarihi hakkında bilgi verilmemektedir. Bu konu Yapının Tarihlendirilmesi ve Değerlendirme bölümünde tekrar ele alınacaktır.

Yapının Tanıtımı

Plan

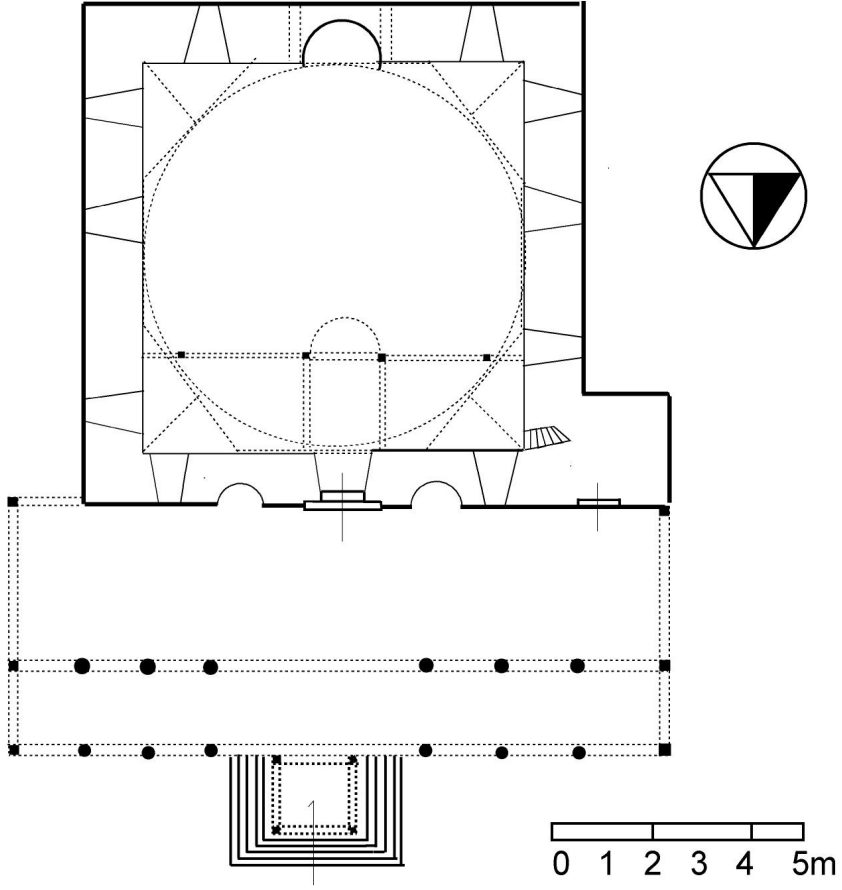
Yapı, üzeri tek kubbe ile örtülü kare planlı bir harim, harimin kuzeyindeki son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesindeki minareden oluşmaktadır. Kare planlı yapıya kuzey cephe ekseninde ki açıklıktan girilmektedir. Harimin merkezi kubbesi sekizgen bir kasnağa oturtulmuştur. Kubbeye geçiş elamanı olarak yivli tromplar yerleştirilmiştir. Harimin kuzey-batı köşesinde mahfil merdivenleri bulunmaktadır.

Harimin kuzey cephesi önünde son cemaat mahalline yer verilmiştir. Son cemaat mahalli doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan yirmialtı sütun ile üç sahnalı olarak düzenlenmiştir (çizim 1).

Dış ve İç Tanıtım

Yapı doğu-batı yönünde eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Kuzey cephe ekseninde yer alan ve cepheden hafif dışa taşkın bezemeli taçkapı ile yapıya giriş sağlanmaktadır. Taçkapı nişi, üç dilimli ve yüzeyi bezemeli bir kemerle kuşatılmıştır. Taçkapıyı dıştan sınırlayan bezemeli birer şerit sütunce başlığı hizasında sone ermektedir. Bu şeridin kesildiği yerden itibaren sınır çizgisi şeklinde taçkapıyı kuşatan bezemeye yer verilmiştir. Dilimli kuşatma kemeri başlıkları bezemeli sütunceler üzerine oturmaktadır. Sütunce gövdeleri yüzeyi bezemesizdir. Üç dilimli kuşatma kemerinin içinde yazı bulunan üç adet kartuş yer almaktadır. Yuvarlak kemerli olarak düzenlenen kapı söveleri taçkapı sütunce başlığı seviyesine kadar dört sıra bezemeli şerit olarak düzenlenmiştir. Bu seviyeden yukarıya doğru en içteki şerit bezemeli diğer üç şerit düz olarak düzenlenmiştir. Kuzey cephe eksenindeki taçkapının doğu ve batısında üç sıra mukarnaslı mihrabiye nişleri ve yanlarında dikdörtgen birer pencere yer almaktadır.

Çizim 1. Tavas Hırka Köyü Camisi planı

Çizen: Ramazan Uykur

Kuzey cephe batı köşesinde dikdörtgen bir kapı bulunmaktadır (fotoğraf 3, 4, 5, 6).

Kuzey cephe önünde bulunan son cemaat yerine arazideki meyil nedeniyle altı basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Doğu-batı yönde uzanan iki sahin halinde düzenlenmiş olana son cemaat yeri, düz bir tavanla örtülüdür. Bu tavanı yirmialtı silindir gövdeli sütun taşımaktadır. Son cemaat yeri üç tarafı açık olarak tasarlanmıştır ve açıklığın önünde dört ahşap destek üzerine oturan bir sundurma yer almaktadır (fotoğraf 7).

Doğu cephede alt seviyede, eksende ve onun iki yanında sivri kemer alınlıklı birer dikdörtgen pencere yer almaktadır. Üst seviyede ise eksende sivri kemerli ikili pencere düzenlemesi, eksenin kuzey ve güneyinde örülerek kapatılmış sivri kemerli iki pencere bulunmaktadır (fotoğraf 8).

Güney cephede alt seviyede doğu ve batı köşelerde dikdörtgen sivri kemer alınlıklı birer pencere yer almaktadır. Üst seviyede doğu cephede olduğu gibi ikili pencere düzenlemesine yer verilmiştir. Eksenin doğu ve batısında ise örülerek kapatılmış sivri kemerli iki pencere yer almaktadır (fotoğraf 9).

Batı cephede alt seviyede üç, üst seviyede iki adet pencere görülmektedir. Üst seviyedeki pencereler sivri kemerli olarak düzenlenmiştir. Üst seviyenin kuzey köşesinde örülerek kapatılmış sivri kemerli bir pencere bulunur, bu pencerenin yanında minare yer almaktadır (fotoğraf 10).

Örtü sistemi olarak kubbe kullanılmıştır. Kubbeye geçişte kullanılan sekiz kenarlı kasağın her cephesinde örülerek kapatılmış sivri kemerli bir pencere görülmektedir. Sekizgen bir kasağa oturtulmuş olan kubbeye geçiş, içi yivlenmiş tromplarla sağlanmıştır (fotoğraf 11).

Yuvarlak kemer biçimli kapıdan harime girilmektedir. Harimin kuzeyinde altı adet sütunun taşıdığı mahfil yer almaktadır. Mahfile kuzey duvarını batı köşesinde yer alan merdivenlerle çıkılmaktadır. Mahfilin ekseninde yarım daire balkon şeklinde bir çıkmalıdır.

Güney duvarı ekseninde beş sıra mukarnas kavsaralı mihrap nişi yer almaktadır. En dışta mihrabı ters U biçiminde bezemeli bir şerit sarmaktadır. Mihrap köşelileri sade iken, ortada bezemeli bir pano görülmektedir. Mihrap kavsarasını örten yuvarlak kemerin içi istiridye kabuğu biçiminde düzenlenmiştir. Mihrap nişi mukarnaslarının yüzeyi bezemeli olarak tasarlanmıştır (fotoğraf 12, 13).

Mihrabın batısında bezemeli minber yer almaktadır. Minberin yan aynalıkları bezemesiz, süpürgelik yuvarlak kemerlidir. Minber kapısı yuvarlak

kemerlidir ve iki sütuna oturmaktadır. Kapı köşelikleri bezemelidir. Minberin köşk kısmı başlıkları bezemeli dört sütuna oturmaktadır (fotoğraf 14).

Yapının Geçirdiği Onarımlar ve Bugünkü Durumu

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan rapora göre yapı 1990 ve 91 yılı onarım programına alınmıştır.¹³

Yapının geçirdiği onarım izlerinden, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan belgelerden, malzemedeki değişimlerden, ve taşın renginden anlaşılabilmektedir.

Kuzey cephede taçkapı ekseninin doğusunda ve batısında yer alan pencere söveleri ile batıdaki kapının iki yanına kesme taş kaplama yapılmıştır. Ayrıca kuzey cephe sıvanarak beyaz badana ile boyanmıştır.

Doğu cephede yer alan moloz taşların düzgün bir hat oluşturmaması nedeniyle onarımlarda tamirat gördüğü anlaşılmaktadır. Alt cephede ekseninde ve eksenin iki yanında yer alan pencerelerin söveleri taşla kaplanmıştır. Üst seviyede ekseninde söveleri taşla kaplanmış iki adet pencere, bu pencerelerin kuzeyinde ve güneyinde örülerek kapatılmış sivri kemerli iki pencere daha yer almaktadır. Kalan izlerden pencere kemerlerinin tuğla ile örülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Güney cephede ekseninde yer alan taş kalıntılarından, içteki mihrabın dışta vurgulanmak istendiği bu nedenle de kesme taş ile bir sıra yapıldığı anlaşılmaktadır. Güney cephede alt seviyede eksenin doğu ve batısında yer alan pencerelerin söveleri kesme taş malzemedен yapılmıştır.

Üst seviyede ekseninde yer alan iki pencerenin söveleri kesme taştır. Bu pencerelerin doğu ve batısında taşla örülerek kapatılmış iki kapı daha bulunmaktadır.

Batı cephede alt seviyede yer alan üç adet pencerenin söveleri kesme taşla örülmüştür. Üst seviyede ekseninde yine söveleri kesme taşla kaplan-

¹³ Vakıflar a.g.d., Abide ve Eski Eser Onarım Fişinde 1990 yılında onarım programına alınmış olan yapıda yapılması düşünülen işler şöyle kaydedilmiştir. Yapının kubbesinde bozulan kurşunlar aynı şekil ve ölçüde yeniden kurşunla örtülecek, duvar üzerine konan Marsilya kiremidi yerine kurşun kaplanacak, son cemaat yerine mevcut kiremitlerin kaldırılıp klasik kiremit konulacak, camide çürüyen ve taşıma özelliğini yitiren ahşap elemanlar aynı malzeme ile yeniden yapılacak, bozuk sıvalar yenilenecek, dış cephe raspa edilecek alttan çıkan malzemeye göre derz veya sıva yapılacak, Camide ayrıca genel boya, badana ve elektrik işleri ikmal edilip yapı yeniden ibadete açılabilir duruma getirilebilecektir. Ayrıca Abideler Şubesi Müdürlüğü'ne hazırlanan 1991 tarihli rapor.

mış iki pencere, bu pencerelerin güneyinde örülerek kapatılmış bir adet pencere daha yer almaktadır. Batı cephenin kuzey köşesinde yer alan minarenin iççilikten ve taşın renginden tamamen yenilediği anlaşılmaktadır.

Kubbe kasnağının her yüzünde örülerek içten örülerek kapatılmış birer pencere yer almaktadır. Kubbe kurşun levhalarla kaplanmıştır.

Caminin kuzey cephesi önünde bulunan son cemaat mahalli onarılarak ahşap sütunlar ve tavan kahverengi yağlı boya ile boyanmıştır.¹⁴ Ayrıca özgün taş kaplama sökülerek yerine yeniden taş kaplama yapılmıştır. Sütun başlıkları ve sütunlara oturtulan kemerlerin üzeri sıvanarak beyaz badana ile boyanmıştır. Caminin avlusundan son cemaat mahalline çıkılan merdivenler yenilenmiş ve son cemaat mahallinin çatısı kiremitle örtülmüştür.

Harim duvarları çimento ile sıvanmış ve badanalanmıştır. Harimin pencere kenarları, mihraba çerçeve oluşturan şerit ve kartuşlarda kullanılan alçı bezemenin, taçkapı ve mihrap bezeme özellikleriyle karşılaştırıldığında sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Caminin kuzeyindeki mahfili taşıyan ahşap sütunlar beyaz, sütun başlıkları da yeşil yağlı boya ile boyanmıştır. Mahfilin ahşap korkulukları tamamen yenilenmiştir.

Yapının minberi beyaz yağlı boya boyanmıştır. Harim duvarları farklı renklerde boya ile bezenmiştir.

Kartuşlar içerisinde yağlı boya ile *Allah, Muhammet, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali*, pandantif dilimlerin dede kalem işi süslemeler yeridir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan yapı dosyasındaki eski bir fotoğrafta, son cemaat yerinin merdivenle çıkılan bölümünde, çerçevesi ve kapı kanatları ahşaptan, dört ahşap direk üzerinde bir sundurma bulunduğu görülmektedir. Bu kapı düzenlemesi onarımlar sırasında ortadan kaldırılmıştır.

Yapının batı cephesinin kuzey ucunda bulunan minare yapıya sonradan ilave edilmiştir.

Malzeme-Teknik

Yapının beden duvarları moloz taş duvar tekniğinde, köşelerde ise kesme

¹⁴ Yapının 1991 yılında yenilenen ahşap sütunlarında bozulmalar olduğu ve yenilenmesi gerektiği Tavas Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2003 tarihli İnceleme Raporunda ve 2004 tarihli Etüt Proje Şube Müdürlüğü raporunda belirtilmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Vakıflar a.g.d.

taş ile inşa edilmiştir Duvardaki taşlar ortalama 22-30x30-40 cm. ölçülerindedir. Derz kalınlığı yaklaşık 0.8cm.dir.

Yapıda bezeme malzemesi olarak, cephelerin üst seviyelerindeki ve kubbe kasnağındaki örülmüş pencere kemerlerinde tuğla; taçkapıda ve minberde kesme taş; giriş kapısı ile son cemaat yeri sütun başlık ve gövdelerinde ahşap; harimin pencere kenarlarında alçı ve taçkapının kitabesinde boya malzeme kullanılmıştır.

Bezeme

Yapıda bezeme kuzey cephedeki taçkapıda, harimde ise mihrap ve minberde görülmektedir. Bitkisel, geometrik, yazı ve nesneli olmak üzere yapıda dört çeşit bezeme türü ile karşılaşılmaktadır.

Bitkisel Bezeme

Taçkapı sövelerindeki şeritlerde; Üç dilimli kuşatma kemerinin yüzeyinde; Sütun başlıklarında; Mihrapta mukarnasın kavsara yüzeyinde; minber başlık ve köşeliklerinde bitkisel bezeme görülmektedir.

Bitkisel bezeme türü olarak lotus, palmet, akantus yaprakları, palmiye ağacı, selvi ağacı, lale, kıvrım dallar, rozet çiçekler, gül ve gül bezek motifleri görülmektedir.

Lotus: Taçkapının üç dilimli kuşatma kemeri yüzeyindeki lotuslar uçlarından zincirleme olarak birbirine bağlanmıştır. Birbirine bağlanan lotuslar yine içteki daha küçük lotuslara çerçeve oluşturmuştur (fotoğraf 4, 5).

Palmet: Taçkapı üzerinde yer alan kartuş içindeki kitabelerin uçları birer palmetle sona ermektedir. Mihrap kavsara nişinin tepeliğinde; iki selvi ağacının ortasında ters bir palmet motifi görülmektedir (fotoğraf 4, 5, 13).

Akantus, Lotus: Taçkapı dıştan üçüncü şeritte; yan yana sıralanmış akantus yaprakları; sütun başlıklarında lotus, akantus yaprakları ve palmiye ağacı; minber sütun başlıklarında; lotus ve akantus yaprakları görülmektedir (fotoğraf 4, 5,14).

Selvi Ağacı: Taçkapının en dışındaki kısa şeritte boydan boya uzanan bir selvi ağacı, onun gövdesinden çıkan kıvrım dallar ve dalların ucunda rozet çiçekler görülmektedir (fotoğraf 4, 5).

Lale: Taçkapı dıştan ikinci şeritte yan yana sıralanmış lale motifleri görülmektedir. Taçkapı dıştan beşinci şeritte ise;şerit boyunca bir selvi ağacı ve ağacın gövdesinden çıkan kıvrım dallar ile kıvrım dalların uçlarında lale ve rozet çiçek motifleri görülmektedir (fotoğraf 4, 5).

Gül: mihrapta mukarnas kavsaranın yüzeyi üzerinde gül motifleri görül-

mektedir (fotoğraf 12).

Gülbezek: Minber alem başlıkları ile köşeliklerinde kat kat gülbezek ve lale motifleri görülmektedir (fotoğraf 14).

Geometrik Bezeme

Taçkapının en dışındaki kısa şeritte; taçkapının dıştan dördüncü ve birinci şeridinde; Son cemaat mahalli mihrap nişlerinde geometrik bezeme bulunmaktadır.

Geometrik bezeme türü olarak beş köşeli yıldız, mukarnas, balık pulu motifleri görülmektedir.

Beş köşeli yıldız: En dıştaki kısa şeritte şeridin üst köşesinde beş köşeli yıldız ve merkezinde güneş rozeti bulunan düzenleme söz konusudur (fotoğraf 4, 5).

Mukarnas: Taçkapı dıştan birinci şerit; son cemaat mahalli mihrap nişleri ve harim mihrap nişinde mukarnas bezeme görülmektedir (fotoğraf 4, 5, 12).

Balık pulu: Taçkapı dıştan dördüncü şeritte balık pulu şeklinde bir düzenleme görülmektedir.

Nesneli Bezeme

Mihrap kavsara nişinin tepeliğinde; İki selvi ağacının ortasında ters bir palmete saplanmış iki şerefeli bir minare yer almaktadır. Minarenin alemi ise hilal biçiminde vurgulanmıştır (fotoğraf 13).

Yazı Bezeme

Taçkapı kemer alınlığında üç kartuş içinde ve bahçe duvarında bulunan bir kitabede sülüs hatla yazılmış bezeme görülmektedir (fotoğraf 1).

Tarihlendirme ve Değerlendirme

İnşa kitabesi ve vakfiyesi bulunmayan yapının ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak elimizde yapının tarihlendirilmesine yardımcı olacak bazı bilgiler mevcuttur. Bunlardan biri bu camiye ait olduğu kesin olmamakla birlikte tarih veren bir kitabedir. Bahçe duvarı üzerinde yer alan bu kitabede H.1255/M.1839-40 tarihi görülmektedir.

Konuyu aydınlatmaya yardımcı olacak bir diğer bilgiyi Şakir Çakmak'ın 1991 yılında yaptığı çalışmasında bulmaktayız. Çakmak,¹⁵ son cemaat

¹⁵ Çakmak konuyu şöyle ifade etmektedir: "Yapıda biri harim girişinde, diğer son cemaat yeri girişinde olmak üzere iki kitabe bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, yapıya ait olup olmadığını bilemediğimiz ancak köylülerce son cemaat yerinde

yeri girişinde “sene 77” yazılı üçüncü bir kitabeden söz etmektedir. Çakmak “sene 77” ibaresinden yola çıkarak yapının 1077, 1177 ya da 1277 yıllarından birinde yapılmış olması gerektiğini düşünmektedir. Çakmak yapının bezeme özellikleri ile bahçe duvarındaki kitabedeki 1839-40 tarihi nedeniyle, bu “sene 77” tarihinin H.1277/M1860-61 olması gerektiği fikrine varmaktadır. Fakat bu sonuca varmasına rağmen çalışmasının sonunda nedense yapıyı 18. yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl ortalarına varan bir zaman dilimine tarihlendirmektedir.¹⁶

Camide yapmış olduğumuz incelemeler sırasında “sene 77” tarihini veren bir kitabeye rastlayamadık. Son cemaat mahallinde varlığından bahsedilen bu kitabenin onarımlar sırasında kaldırıldığını tahmin etmekteyiz.

Mimari kuruluş olarak tek kubbeli kare planlı harim ve son cemaat yeri düzenlemesi Denizli merkezde bulunan Ahmet Hulusi Efendi Camisi (19. yüzyıl) ile Hasan Feyzi Efendi Camisi (1872), Honaz’da Sultan Murat Camisi (15-16. yüzyıl) ve Çivril’de Emir Hisar Kasabası Dedeköy Camisiyle

bulunduğu ifade edilen ve bugün yapının kuzey batısındaki dış avlu duvarına yerleştirilmiş olan üçüncü bir kitabe vardır. Harim girişinin üstünde yer alan altı satırlık Osmanlıca kitabe boya ile yazılmıştır. Lütüfi adlı bir kişi tarafından yazıldığı anlaşılan kitabede, yapının inşa tarihi yada inşa ettiren kişi hakkında bilgi verilmemiştir. Ayrıca böyle özenle hazırlanmış mermer bir levha üzerindeki kitabenin boya ile yazılmış olması, bir inşaat kitabesi olmadığı izlenimi uyandırmaktadır. Son cemaat yeri girişindeki kitabe, yalnızca “sene 77” yazısının okunduğu bir tarih kitabesidir. Sadece son iki rakamının verilmiş olması, bu tarihin 1077, 1177, ya da 1277 yıllarından birisi olabileceğini düşündürmektedir. Şeklini ve girişi üzerindeki süslemeleri dikkate aldığımızda bugünkü son cemaat yerinin inşası için 1077/1666-67 ya da 1177/1763-64 tarihleri uygun görülmemektedir. Bu nedenle söz konusu tarihin 1277/1860-61 olduğunu kabul etmek yerinde olacaktır. Köylülerce yapının son cemaat yerinde bulunduğu ifade edilen ve bugün dış avlu duvarına yerleştirilmiş olan diğer kitabede de ait olduğu yapının türü, ve yaptıranın adı geçmemektedir. 1255/1839-40 tarihi incelemiş olduğumuz camii için uygun bir tarihtir. Ancak, böyle bir kitabe için camide uygun bir yer bulunmamaktadır. Yapıdaki barok karakterli süslemelerin benzerlerinin batı Anadolu’da 18. yüzyıl ortalarından itibaren görülmesini ve bugünkü son cemaat yerinin 1860-61 tarihinde inşa edilmiş olmasını dikkate alarak, yapının 18. yüzyılın ortalarından 19.yüzyıl ortalarına uzanan bir zaman diliminde inşa edildiğini kabul edebiliriz.” Bkz. Şakir Çakmak. “Denizli İli’ndeki Türk Anıtları (Camiler),”(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi 1991, s.72

¹⁶ Vakıflar a. g. d.’de yer alan raporda, caminin giriş kapısında bulunan kitabeye göre H.770/M.1368 yılında yaptırıldığı yazılmaktadır. Bu tarih sene 77 yazan kitabenin yanlışlıkla 770 olarak okunduğunu göstermektedir

(14-15. yüzyıl) benzerlik göstermektedir. Ancak Hırka Köy Camisi kubbeğe geçişte kullanılan yivli tromplarıyla diğer yapılardan ayrılmaktadır. Ahmet Hulusi Efendi Camisi'nde kubbeğe geçişte tromp kullanılmamıştır. Honaz Sultan Murat Camisi harap durumda olduğu için trompların şeklini tespit edebilmek zordur. Hasan Feyzi Efendi Camisi bugün düz çatılıdır ancak kalan izlerden, bu yapının ilk halinin kubbeli olduğu anlaşılmaktadır.

Yapının taçkapı bezemelerinde üslup yönünden barok karakterli akan-tus yaprakları, iri lotuslar, C ve S kıvrımları gibi bitkisel bezemeler görül-mekle birlikte, taçkapı kurgusu açısından ele alındığında Türk sanatının klasiği olan Selçuklu sanatına bir öykünme göze çarpmaktadır.

Yapının taçkapısı, mihrap ve minber bezemelerinde görülen geç dö-nem özellikleri, bahçe duvarında kitabe yer alan M.1839-40 tarihi ve son cemaat yerinde eskiden var olduğu belirtilen "sene 77" yazısı uyuş-maktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak yapının bir 19. yüzyıl eseri olduğunu söyleyebiliriz.

Yapının banisi hakkında bilgi sahibi değiliz fakat, 1316 tarihli Aydın Maarif Salnamesinin 919-921. arası sayfalarında Denizli'de 4 medre-senin 3 tanesi Tavaslızade Osman Ağa, diğer biride Tavaslızade Koca Ağa tarafından yaptırıldığı gözükmektedir. Tavaslızadelerin bu bölgede medrese ve cami yaptıran önemli bir aile olduğu anlaşılmaktadır. Hırka Köyü'nün Tavaslızadelerin egemen olduğu yerlerden biri olması caminin bu aileden biri tarafından yaptırılmış olabileceğini düşündürmektedir.¹⁷ Caminin haziresinde de Tavaslızadelere ait mezarların bulunması bu tah-mini güçlendirmektedir.

Yapı incelendiğinde mimari ve bezeme olarak bir yenilik getirmediği görülmektedir. Ancak Denizli yöresi ele alındığında bugün ayakta kalan camiler arasında taçkapısı bezemeli başka bir örneğe rastlanılmamakta-dır. Geç dönem bezeme unsurları olarak kullanılan S ve C kıvrımları, akantus yaprakları, kıvrım dallar ve rozet çiçekler yapının taçkapısında kullanılmıştır. Ancak harim oldukça sade tutulmuştur. Geç dönem Ana-dolu Türk mimarisi süslemelerinde yeni bir akım olarak karşımıza çıkan duvar resimlerinde¹⁸ sıkça görülen mimari, gemi, natürmort yada doğa

¹⁷ Bkz. *Aydın Maarif Salnameleri 1316*, s.919-921. Aynı bilgi 1317, 1319, 1321 numaralı *Aydın Maarif Salnameleri*'nde de mevcuttur.

¹⁸ Rüşhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1976; Günsel

tasvirlerinden hiç birine bu yapıda yer verilmemiştir. Bu yanı göz önünde bulundurulduğunda yapı 19. yüzyıl yapıları arasında da farklı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Acun, Hakkı, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, Ankara, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Kasım 2005.
- Akça, F. Akçakoca, *Küçük Denizli Tarihi (Yunanlılardan, Osmanlılara-1434M.-832H- Kadar)*, 5. Baskı, Denizli 1945.
- Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- Arık, Rüşan, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1976.
- Baykara, Tuncer, *Denizli Tarihi, II. Kısım (1070-1429)*, İstanbul 1969.
- Çakmak, Şakir, "Denizli İli'ndeki Türk Anıtları (Camiler)," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi 1991.
- Çetişli, İsmail, "Seyahatnâmelerde Denizli ve Çevresi", *1. Merkez Efendi Sempozyumu* 1988, Denizli.
- Darkot, Besim, "Denizli", *İslam Ansiklopedisi*, C.3, MEB, İstanbul 1993.
- Denizli İl Yıllığı*, 1973.
- Evlıya Çelebi, *Evlıya Çelebi Seyahatnâmesi*, (Haz: M. Zilli ibn Derviş), C. 9, Maârif Vekaleti, Devlet Matbaası, İstanbul 1935.
- Gökçe, Turan, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesin'den Seçmeler*, (Çev. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çeviren. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2003.
- Katip Çelebi, *Kitab-ı Cihannüma*, İstanbul 1145.
- Renda, Günsel, *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, 1700-1850*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, C. 17, 1977.
- Tanyeli, Uğur, "11-15. Yüzyıllar Denizli Kentinin Yapısal Evrimi", *Tarih ve Toplum*, İstanbul 1990.
- Texier, Charles, *Küçük Asya*, C. 2, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Yurt Ansiklopedisi*, C. 3, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1982.

Renda. *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, 1700-1850*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, C-17, 1977; Acun Hakkı, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, Ankara, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Kasım 2005.

Fotoğraf 1. Hırka Köyü Camisi,
taçkapı kitabesi

Fotoğraf 2. Hırka Köyü Camisi,
bahçe duvarında yer alan kitabe

Fotoğraf 3. Hırka Köyü Camisi, kuzey cephesi

Fotoğraf 4. Hırka Köyü Camisi, taçkapısı üst bölümü

Fotoğraf 5. Hırka Köyü Camisi, taçkapısı alt bölümü

Fotoğraf 6. Hırka Köyü Camisi, eksenin doğusundaki taçkapı şeridi

Fotoğraf 7. Hırka Köyü Camisi, eksenin batısındaki taçkapı şeridi

Fotoğraf 8. Hırka Köyü Camisi, doğu cephesi

Fotoğraf 9. Hırka Köyü Camisi, güney cephe

Fotoğraf 10. Hırka Köyü Camisi, batı cephesi

Fotoğraf 11. Kırka Köyü Camisi, yivli tromp

Fotoğraf 12. Hırka Köyü Camisi, mihrap ve minberi

Fotoğraf 13. Hırka Köyü Camisi, mihrap kemerinin üzerindeki nesneli bezeme

Fotoğraf 14. Hırka Köyü Camisi, mihrap alınlığı